

УДК 373.5:2(44)

КЛЮЧОВІ ІДЕЇ ТЕОРІЇ ЕМПІРИЧНОГО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ ПІТЕРА ДЖАРВІСА

Наталія Горук

У статті розглянуто погляди видатного англійського андрагога Пітера Джарвіса щодо освіти і навчання дорослих. Особливу увагу приділено розробленій дослідником моделі емпіричного навчання дорослих, що відображає розмаїття шляхів, які проходять дорослі у процесі засвоєння нового досвіду. Їх умовно можна класифікувати на три категорії: «відсутність навчання» (non-learning), «нерефлексивне навчання» (non-reflective learning) та «рефлексивне навчання» (reflective learning). Рефлексивне навчання з опорою на активне осмислення інформації П. Джарвіс вважає найбільш дієвим у системі освіти дорослих, оскільки доросла особистість конструє досвід із навчальної ситуації та трансформує його у знання, вміння, навички, погляди, переконання, емоції і відчуття, інтегрує отримане у свою власну біографію.

Ключові слова: освіта дорослих, емпіричне навчання, досвід, рефлексія.

Велику роль у сучасному постійно змінюваному світі відіграє освіта дорослих, що є важливим чинником розвитку всіх категорій населення впродовж життя. Значення освіти дорослих сьогодні посилюється здійснюваною структурною перебудовою економіки й зумовленою цим необхідністю перекваліфікації і перенавчання значної кількості осіб працездатного віку, а також активним залученням багатьох громадян у громадсько-політичне життя, яке почалося в умовах демократизації та розбудови українського суспільства.

На сучасному етапі українські вчені-педагоги здійснюють наукові дослідження різних аспектів освіти дорослих (С. Болтівець, І. Зязюн, Т. Десятов, Н. Ничкало, В. Скульська). Особливого успіху досягнуто у науково-дослідній роботі Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України, де відпрацьовувались технологічні моделі навчання дорослих (С. Сисоева, Л. Сігаєва). Привертають увагу наукові дослідження О. Огієнко, В. Давидової, О. Матвієнко, присвячені освіті дорослих у Скандинавії та країнах Європейського Союзу. Хоча предметом досліджень був широкий спектр теоретичних та практичних проблем освіти дорослих, поглядам визначних зарубіжних дослідників-андрагогів не приділялася належна уваги. Вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду освіти і навчання дорослих сприятиме глибшому осмисленню цієї проблеми, прийняттю оптимальних рішень у пошуку шляхів формування ефективної вітчизняної системи освіти дорослих.

Зростаюча роль співпраці фахівців різних країн у галузі освіти дорослих вимагає ретельного осмислення цього досвіду. Зокрема, заслуговують вивчення погляди визначних зарубіжних дослідників щодо особливостей навчання дорослих,

які пояснюють процеси здобуття знань, умінь та навичок дорослими особистостями. Метою нашого дослідження є розкриття та аналіз ідеї видатного англійського андрагога Пітера Джарвіса щодо емпіричного навчання дорослих, що сприятиме забезпеченню методологічних основ неперервної освіти дорослих в Україні.

Однією із найвпливовіших фігур у світовому доробку з проблем освіти і навчання дорослих є англійський педагог і дослідник Пітер Джарвіс (Peter Jarvis), автор близько 30 книг і 200 публікацій на тему освіти дорослих і ціложиттєвого навчання, перекладених багатьма мовами світу, член редакційної ради численних професійних педагогічних видань, почесний професор Суррейського та Ноттінгемського університетів (Великобританія), університетів Британської Колумбії, Аляски та Джорджії (США), Токійського університету (Японія), Хельсінкського університету (Фінляндія) та інших.

За свої праці та дослідження в галузі освіти дорослих Пітер Джарвіс отримав чимало відзнак, серед яких – нагорода імені Сиріл Гоул від «Американської асоціації освіти дорослих та продовженої освіти» за визначні публікації з проблем освіти дорослих (the Cyril O. Houle World Award for Adult Education Literature from the American Association of Adult and Continuing Education); нагорода імені Коменського – «Визначному андрагогу Європи» (the Comenius Award – International ESVA Foundation (Outstanding Adult Educator in Europe)); почесне членство у багатьох професійних асоціаціях освіти дорослих у різних куточках світу; президентство у «Британській асоціації міжнародної та порівняльної освіти» впродовж 1999–2000 рр. та інші.

До найвідоміших праць Пітера Джарвіса належать «Adult Learning in the Social Context» («Навчання дорослих у соціальному контексті», 1987), «Paradoxes of Learning: on Becoming an Individual in Society» («Парадокси навчання: становлення особистості у суспільстві», 1992), «Adult and Continuing Education» («Освіта дорослих та продовжена освіта», 1995), «The Practitioner-Researcher» («Дослідник-практик», 1999), «Adult Education and Lifelong Learning: Theory and Practice» («Освіта дорослих та ціложиттєве навчання», 2004), «Towards a Comprehensive Theory of Human Learning» («В напрямку до комплексної теорії навчання людини», 2006), «Learning to Be a Person in Society» («Як навчитися бути особистістю у суспільстві», 2009) та інші.

Особлива заслуга дослідника полягає у закладанні теоретичних основ неперервного навчання в контексті становлення постіндустріального суспільства і процесів глобалізації. П. Джарвіс доводить, що впродовж життя сучасні покоління неодноразово проходять через радикальні соціально-культурні зміни. Існуючі інститути сім'ї і школи не завжди встигають адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у системі цінностей суспільства і людини, тому неперервна освіта – єдиний засіб адаптації до постійно змінюваного соціального і професійного середовища, а також спосіб збереження ідентичності особистості.

П. Джарвіс у своїх працях стверджує, що визнання демократичної моделі управління суспільством як найефективнішої неминуче вплинуло і на наявні сьогодні способи викладання та організацію освітніх систем. Тому варто відійти

від класичної форми організації занять, в центрі якої учитель та його предмет, до нової «романтичної» моделі, що орієнтована на учня (студента), його суб'єктивні очікування та інтереси.

У своїх дослідженнях професор Джарвіс не лише аналізує концептуальні засади сучасної неперервної освіти, а також розкриває та описує багато практичних проблем навчання. Зокрема, приділяє значну увагу організації навчального процесу, підготовці викладачів, психологічним особливості сучасного дорослого учня тощо. Особливий інтерес викликають його розробки емпіричного навчання, які ми розглянемо детальніше.

Як прибічник емпіричного навчання, П. Джарвіс зазначає, що «вся освіта починається з досвіду» і полягає у перетворенні цього досвіду в знання, уміння, цінності і ставлення людини. Навчання є тим чинником, який, на думку дослідника, змінює «біографію» індивіда і впливає на його майбутнє сприйняття як навчальних, так і реальних (життєвих) ситуацій [3, р. 67].

Модель емпіричного навчання, описана П. Джарвісом, розширює та доповнює відому модель, запропоновану Девідом Колбом (David Kolb), яка зображає етапи засвоєння досвіду. Зокрема, процес навчання (за Д. Колбом) – це схематичне коло, у якому послідовно розташовані один за одним головні компоненти: конкретний досвід; спостереження та осмислення; утворення абстрактних понять і узагальнень; випробовування (перевірка) отриманих результатів у новій ситуації і знову повернення до конкретного досвіду. На думку автора, процес навчання – це безкінечна спіраль, а тому навчання може розпочатися на будь-якій її стадії [2].

Беручи до уваги ідеї Дж. Дьюї про позитивний і негативний вплив досвіду на навчання, Джарвіс пропонує повнішу схему, яка детально описує наслідки зіткнення людини з новим досвідом як у навчальній, так і в соціальній ситуації. Схема, розроблена П. Джарвісом, є досить складною і відображає розмаїття шляхів, які проходять дорослі в процесі засвоєння нового досвіду. Їх умовно можна класифікувати на три категорії: «відсутність навчання» (non-learning), «нерефлексивне навчання» (non-reflective learning) та «рефлексивне навчання» (reflective learning) [3, р. 69–75]. Кожна з цих категорій ще умовно поділена на три підтипи. Важливо, що свої висновки щодо процесу навчання дорослих Джарвіс робить разом із тими, кого досліджував під час опитувань, бесід, обговорень та дискусій упродовж 1985–1986 років. 200 учасників дослідження вчений об'єднав у 9 груп, 4 з яких становили андрагоги Великобританії, 2 групи – викладачі різноманітних дисциплін з освіти дорослих в Університеті Теннессі (США), ще одна група – викладачі Британського відкритого університету (British Open University), інша – викладачі курсів для підготовки соціальних працівників по догляду за хворими, та остання – вчителі середніх шкіл Великобританії та США [4, р. 105].

Перша категорія, визначена дослідником, це – «відсутність навчання» (non-learning). Вона складається із таких типових реакцій на новий досвід як «презумпція» (presumption), «відсторонення від розгляду» (non-consideration) та «відмова» (rejection), які підтверджують, що людина не завжди навчається, здобувши новий досвід.

Презумпція (presumption), як зазначає Джарвіс, є типовою реакцією індивіда на щоденний досвід уже перевіреним раніше на практиці способом, або за зразком, дієвим для інших індивідів у суспільстві [4, р. 71]. Підкреслюючи механічний характер такої реакції, вчений водночас вважає її основою соціального життя, коли нова ситуація сприймається як знайома, допомагаючи особистості комфортно почуватися у проблемних обставинах, «захищаючи» набутий раніше досвід. Реагуючи механічно, керуючись лише попередніми знаннями, особистість обмежує свій розвиток і самовдосконалення, припускаючи незмінність світу довкола та обов'язкову справедливість попереднього досвіду.

Відсторонення або неприйняття (non-consideration) – друга форма реакції на досвід, який не призводить до навчання. Певні об'єктивні причини, зокрема зайнятість вдома чи на роботі, страх новизни та її наслідків або певні емоції не дають змоги людині відповідно прореагувати на нову навчальну ситуацію і використати можливості нового навчального досвіду.

Відмова (rejection) як третя складова цієї категорії є свідомою реакцією на досвід, усвідомлене неприйняття ситуації після її осмислення, тобто свідомою відмовою від потенційного навчання, яке могло б бути наслідком аналізу нового досвіду. Це, на думку дослідника, типова поведінка людей похилого віку, які відмовляються сприймати нові вимоги часу, відмовляються навчатися всупереч очевидним фактам та потребам, а також людей, яким бракує віри у свої сили, або тих, кому бракує зацікавленості й мотивації.

Негативні реакції на досвід заслуговують значної уваги педагогів та андрагогів, оскільки вони сповільнюють розвиток учнів, перешкоджають їхньому успішному навчанню. Тому важливо створювати ситуації та умови навчання, які блокуватимуть подібні прояви, беручи до уваги можливість їхнього виникнення.

Нерефлексивна реакція на потенційну навчальну ситуацію (non-reflective learning) включає наступні підтипи: «несвідоме навчання» (pre-conscious learning), «оволодіння практичними вміннями» (skills learning) та «заучування» (memorization).

Несвідоме навчання – це результат повсякденного життя і досвіду особистості, яке отримало також назву інформативного позаформального (informal) навчання або інцидентального (incidental), що відбувається поза волею людини як результат випадково отриманої інформації, почутого або прочитаного.

Оволодіння практичними вміннями як вид навчання є доволі обмеженою сферою набуття умінь фізичної праці або фізичних вправ, яка зазвичай здобувається у процесі свідомого наслідування, імітації, рольового моделювання або виконання за взірцем.

Заучування є найпоширенішою реакцією на навчальну ситуацію, яку широко застосовують у школах для запам'ятовування певної інформації. Цей тип навчання є типовим для біхевіористичної теорії навчання, коли відтворення змісту свідчить про існування внутрішнього процесу навчання. П. Джарвіс зазначає, що дорослі, які продовжують здобувати освіту, вважають,

що від них вимагають саме такої реакції, намагаючись запам'ятовувати і записувати тексти лекцій, відтворюючи слова лектора на іспитах.

Описані вище типи навчання безумовно наявні в освіті дорослих, де необхідно оволодіти великим об'ємом інформації (наприклад, у вивченні іноземної мови) або певними фізичними вміннями (наприклад, навчання водінню автомобілем).

Третя категорія класифікації П. Джарвіса – це рефлексивне навчання. Науковець поділяє її на такі підтипи: «роздум» (contemplation), «рефлексивне оволодіння вміннями» (reflective skills learning) та «експериментальне навчання» (experimental learning).

Роздум дослідник визначає як процес осмислення досвіду і конструювання висновків без звернення до ширшої соціальної дійсності [3, р. 73]. Обраний науковцем термін, який у прямому перекладі означає «медитація», «філософські роздуми», відображає, що здобуття знань і розвиток особистості відбуваються за допомогою теоретичного аналізу досвіду без залучення практичних дій.

Рефлексивне оволодіння вміннями автор розглядає як складніший підхід до викладання практичних дисциплін, стверджуючи, що більшість умінь вимагають від людини додаткової розумової діяльності. Осмислення, пошук необхідної інформації, аналіз, власні висновки і модифікація – це основа прагматичної теорії навчання, яка також стала базою для навчання шляхом виконання практичних дій (learning by doing), що (за М. Ноулзом) є необхідною умовою освіти дорослих [1].

Експериментальне навчання (experimental learning) – це такий вид навчання, коли теорія піддається практичній перевірці, а кінцевим продуктом цієї перевірки є знання, які повністю співвідносяться із соціальною дійсністю [3, р. 75].

Рефлексивне навчання з опорою на активне осмислення інформації П. Джарвіс вважає найбільш дієвим у системі освіти дорослих, оскільки дорослій особистості важливо зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки між явищами, закономірності їхнього функціонування і розвитку, мати уявлення про цілісність системи, а не лише знати її поодинокі елементи. У своїх пізніших працях автор вирізняє конформістську та інноваційну форми рефлексивного навчання, що співвідносяться із прийнятими у вітчизняній термінології назвами репродуктивного і продуктивного навчання та пропонує своє визначення навчання як комбінації дій, у процесі яких особистість конструює досвід із ситуацій та трансформує його у знання, вміння, навички, погляди, переконання, емоції і відчуття та інтегрує отримане у свою власну біографію [4, р. 111].

Незважаючи на значну складність описаної моделі, варто зауважити, що типологія П. Джарвіса є однією із найцікавіших та науково обґрунтованих, оскільки детально описує можливості зіткнення особистості з новим досвідом, який матиме певний навчальний ефект або ні. Безперечним доробком дослідника є також акцент на особистості учня та значенні його попереднього досвіду, визначення соціального характеру навчання та взаємодії як ключових

умов для здобуття нових знань і умінь, звернення уваги на можливість невикористання потенціалу нового досвіду для навчання. На думку автора, навчання найчастіше відбувається тоді, коли виникає невідповідність між «біографією» учня, тобто його попереднім досвідом, та новою інформацією.

Список використаних джерел:

1. Knowles M. S. *The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy* / M. S. Knowles. – Chicago, 1980. – 195 p.
2. Kolb D. A. *Experiential learning: Experience as the source of learning and development* / David A. Kolb. – L.: Prentice Hall, 1983. – 256 p.
3. Jarvis P. *Adult and Continuing Education: Theory and Practice (Sec. ed.)* / Peter Jarvis. – L.; N. Y.: Routledge, 1995. – 320 p.
4. Jarvis P. *Adult Education and Lifelong Learning: Theory and Practice (3rd ed.)* / Peter Jarvis. – L.; N. Y.: Routledge Falmer, 2004. – 374 p.